

Työvoimakysymykset globaalissa maailmassa

CASTREE, NOEL, NEIL M. COE, KEVIN WARD & MICHAEL SAMERS (2004). *Spaces of work. Global capitalism and geographies of labour*. 303 s. Sage, London.

Työpaikkojen ja työvoiman liikkuvuudesta puhutaan lähes päivittäin, mutta maantieteilijöiden panos tämän globalisaation osa-alueen tutkimukseen on ollut suhteellisen vähäinen. Heidän kiinnostuksensa on keskittynyt lähinnä monikansallisiin yrityksiin, niin sanottuun kehittyneeseen maailmaan ja vain tiettyihin toimialoihin (ks. Dicken 2004). *Spaces of work* on mielenkiintoinen poikkeus. Siinä tarkastellaan työvoimaa ja työntekijöihin liittyviä kysymyksiä globaalissa maailmassa. Kirjoittajat pyrkivät yhdistämään teoreettisia langanpäitä niin, että lukija ajattelisi asioita uudelta kannalta. Koska huomion kohteena on työvoima, yritystoiminta tulee väistämättä mukaan. Kirjoittajat haluavat purkaa globalisaatioon liittyviä myyttejä. Onko työpaikkojen siirtyminen halvemman kustannustason maihin väistämätöntä? Merkitseekö globalisaatio alueellisten erojen pienentymistä tai valtioiden säätelykeinojen loppua? Onko työntekijöillä mitään keinoja vaikuttaa yritysten päätöksiin? Kirjoittajien vastaus näihin kaikkiin kysymyksiin on ”ei välttämättä”.

Teos jakautuu neljään osaan. Niistä ensimmäisessä tutustutaan avainkäsitteisiin ja valittuihin näkökulmiin. Avainkäsitteet ovat *maantieteellinen mittakaava, tila ja paikka*. Kirjoittajat myöntävät avoimesti tarkastelevansa aiheitaan marxilaisesta perinteestä kumpuavan niin sanotun kriittisen tutkimuksen näkökulmasta. Siksi kapitalistista talousjärjestelmää ja luokkasuhteita esitellään laajasti. Jakso on paikoin raskas, mutta sitä keventävät asiaa selventävät kuvat. Teoksen toisessa osassa tarkastellaan lähemmin työvoiman maantiedettä. Tutuksi tulee työvoimakysymyksen moniulotteisuus. Työolojen ja palkan lisäksi työvoima-asioissa on kyse eriarvoisuudesta kehittyneiden ja kehitysmaiden välillä, identiteetistä ja elämäntavasta. Kolmannen osan teemana ovat muutokset ja se, miten ihmiset ja yritykset reagoivat niihin. Jaksossa käsitellään ihmisten muuttopäätöksiä, yritysten investointi- ja sijaintipäätöksentekoa sekä kansainvälisten järjestöjen pyrkimyksiä vaikuttaa asioihin. Neljäs osa sisältää yhteenvedon.

Kirja perustuu kirjoittajien pitämiin luentoihin ja se on suunnattu oppikirjaksi tai luennoinnin tueksi. Asioiden omaksumista on pyritty helpottamaan esimerkkien, yhteenvedojen ja tietolaatikoiden sekä havainnollisten karttojen, kuvien ja taulukoiden avulla. Kirjan lopussa on keskeiset käsitteet sisältävä sanasto sekä monien uusien oppikirjojen tapaan Internet-linkkien lista, jonka kautta voi etsiä lisätietoa. Kirja on helppolukuinen ja selkeä, mutta toisto hieman häiritsee. Se lienee osittain tietoista, osittain useasta kirjoittajasta aiheutuva.

Kirjan sanoma on, että maantieteellä on merkitystä monellakin tavalla. Maailman kolme miljardia työntekijää ovat hyvin heterogeeninen joukko. Siksi on vaikeaa ja vaarallistakin esittää yleispäteviä ohjeita siitä, mikä on heille hyvästä tai pahasta. Paikalliset olot pitäisi aina ottaa huomioon. Samaan hengenvetoon kirjoittajat kuitenkin korostavat sitä, että kasvavaan eriarvoisu-

teen pitäisi kyetä puuttumaan. Vain osa työstä tehdään laillisesti ja kunnollisissa olosuhteissa. Harmaa talous ja harmaan työvoiman käyttö on arkipäivää ja työttömyys kasvava ongelma etenkin köyhissä maissa. Kirjan sivun 226 taulukosta selviää muun muassa se, että 80 prosenttia työvoimasta matalan tulotason maissa on työllistynyt harmaan talouden piirissä. Uusista työpaikoista Afrikan maissa jopa 93 prosenttia ja Latinalaisessa Amerikassa ja Karibian alueella 84 prosenttia syntyy muun kuin virallisen talouden piiriin. Maailmanlaajuiset muutto-liikkeet ovat yksi seuraus eriarvoistumisesta. Ihmisten halu parempiin työ- ja elinoloihin on ymmärrettävää. Kirja herättää huomaamaan, että globaalit muuttovirrat koostuvat hyvin monenlaisista ihmisistä: yhtäältä vapaaehtoisesti muuttavista, hyvin koulutetuista ammattilaisista ja toisaalta laittomista siirtolaisista. Kirjoittajat korostavat, että muutto maasta toiseen ei suinkaan ole säätelemätöntä. Etenkin laittoman siirtolaisuuden ja harmaan työvoiman kohdalla tiedon hankkimisen vaikeuksia olisi kuitenkin voinut tuoda esiin.

Olosuhteet, joissa työtä tehdään, vaihtelevat paljon. Tuotanto on osittain moneen vaiheeseen ja sen verkostot ulottuvat mantereelta toiselle, mikä on yksi esimerkki alati lisääntyvästä vuorovaikutuksesta. Kaupassa tavaroita silmäilevä kuluttaja tulee harvoin ajatelleeksi sitä monimutkaista maantiedettä, joka tuotteiden ja niiden tuotantoprosessin taakse kätkeytyy. Kuvaava esimerkki tästä on perienlantilaisena pidetty Twiningsin tee: vain tuotannon loppuvaihe ja pakkaus käsittely tehdään Englannissa. Sen sijaan

”[t]ee on kasvatettu plantaaseilla Sri Lankassa, Keniassa ja Intiassa. Siellä työntekijöille maksetaan arviolta 90 penniä päivässä 19 kilosta poimittua teetä. Tämän verran tarvitaan 50 teepussin sisällöksi pakkaukseen, joka Englannissa maksaa 1,70 punttaa. Kun tee on kuivattu, rullattu, fermentoitu ja paahdettu, se lähetetään pakattavaksi Twiningsin tehtaalle Andoveriin, Etelä-Englantiin. Pakkauksiin tarvittava sellu on peräisin Skandinaviassa ja Pohjois-Amerikassa kasvaneista puista ja polypropyleeni belgialaisen Fina Oilin kemiantehaalta. Itse pakkaukset tehdään Gloucesterissa, pakkausan logo painetaan Maidenheadissa ja pakkaukset viimeistellään Tynesidessä.” (s. 89)

Ostopäätöksiä tehdessään kuluttajat siis välillisesti vaikuttavat tuotantosuhteiden muotoutumiseen. Kirjoittajat korostavatkin, että kuluttajien tulisi jo moraalista syystä tuntea vastuunsa niistä ihmisistä, joiden elämään he päätöksillään vaikuttavat. Kuluttajien käytössä on monta tapaa vaikuttaa. Reilun kaupan sopimukset, ostoboikotit ja julkisuuskampanjat ovat tästä hyviä esimerkkejä. Kirjoittajat ovat varsin optimistisia näiden kuluttajalähtöisten kampanjoiden onnistumisen ja kuluttajien osallistumishalukkuuden suhteen: ”Kulutustavariin (kuten kengät tai videopelit) kohdistuvilla kampanjoilla on mahdollista tavoittaa hyvin lukuisa joukko ihmisiä monissa eri paikoissa auttamaan työntekijäkysymyksessä.” (s. 221) He kuvaavat onnistuneita esimerkkejä, mutta jättävät mainitsematta kampanjoihin sisältyvät on-

gelmat ja ristiriitaisuudet. Tässä kohtaa olisin kaivannut kriittisyyttä ja myös varjopuolien esiin nostamista. Eräs ilmiselvä ongelma on, että kampanjat tavoittavat hyvin vain osan kuluttajista. Kaikki eivät muuta kulutuskäyttäytymistään pysyvästi, toisia ei kiinnosta tuotteiden alkuperän ja tuotanto-olojen pohtiminen. Jaettava tieto voi myös olla väritytynyttä. Pystytäänkö tuotanto- ja ympäristöoloja todella muuttamaan pysyvästi paremmiksi kampanjoinnin loputtua?

Kirjoittajat kertovat myös lukuisia esimerkkejä joukkoliikkeistä, jotka ovat käynnistyneet yritysten päätöksistä siirtää tuotantolaitoksen toiminta paikasta toiseen. Kaikki nämä esimerkit ovat kuitenkin kirjoittajille tutuilta alueilta Yhdysvalloista ja Britanniasta. Muu maailma loistaa poissaolollaan johdantoluvun hienoista toteamuksista huolimatta.

Ratkaisuna eriarvoistumiseen ja ongelmiin kirjoittajat esittävät järjestäytymistä. Kehittyneiden maiden ammattiyhdistysliikkeiden ja niiden jäsenten pitäisi tuntea suurempaa vastuuta kolmannen maailman työvoimasta. Kirjoittajat vannovat joukkovoiman nimeen. He esittävät, että erilaiset järjestöt voisivat muodostaa vastavoiman ”tuotantopuolen” maailmankauppajärjestö WTO:lle. Yhdistyneet Kansakunnat ei muodosta tällaista vastavoimaa

lukuisista hienoista ohjelmistaan huolimatta. Lukija ei voi kuitenkaan välttyä ajattelemasta, että tässä haikkailaan 1960-luvulle kansalaisaktiivisuuden vahvoin vuosiin, solidaarisuuteen ja joukkoliikkeisiin kapitalismin vastavoimana. Miten saada ihmiset mukaan? Kirjoittajat myöntävät vaikeudet ja riskit. Vain pieni osa työvoimasta on järjestäytyntä, se keskittyy kehittyneihin maihin ja yhteisiä intressejä voi olla vaikea löytää. Kirjoittajat kysyvät aiheellisesti ”mitä yhteistä on burmalaisella nyrkkipajan työntekijällä ja melbournelaisella pörssi-meklarilla?” (s. 238) ja toteavat, että ”valitettavan usein” sitä ei löydy. Kirja jättää monet kysymykset avoimiksi ja lukijan pohdittavaksi. Esille nostettuihin kysymyksiin soisin muidenkin tutkijoiden tarttuvan.

KIRJALLISUUS

Dicken, P. (2004). Geographers and 'globalization': (yet) another missed boat? *Transactions of the Institute of British Geographers* 29: 1, 5–26.

JOHANNA YLISKYLÄ-PEURALAHTI

*Koulutussosiologian tutkimuskeskus RUSE,
Turun yliopisto*